

est. Si ergo dicamus solem, verbi gratia, ob majorem subjecti capacitatem, intensius illuminare speculum distans, quam aerem medium, coadjuvante ipso medio, ut instrumento vel partiali agente, tunc facile est intelligere speculum sic illuminatum iterum agere in aerem sibi vicinum, et intendere lumen; neque enim est inconueniens ut in eadem qualitate quidam gradus fiant ab uno agente, et alii ab alio, quando agunt diversis actionibus et non æque primo, sed cum aliquo ordine, ut hic contingit. Si vero dicamus in actione directa non illuminari intensius speculum remotum, quam aerem medium, sic dicendum est, eo quod speculum est aptius ad agendum per lumen receptum quam aer, statim ac illuminatur, conjungi virtualiter primo agenti, et iuvare illud ac iuari ab illo, ad intendendum lumen aeris. Atque ita possunt hi duo modi dicendi probabiliter defendi, quamvis, omnibus pensatis, inter hos duos modos prior videatur facilius, meliusque declarare actionem reflexam et difficultates vitare.

De reactione.

39. In quarto argumento petitur difficultas de reactione, et quomodo in illa salvetur major proportio necessaria ad causalitatem effectivam. Sed hæc difficultas latissime tractatur in 4 lib. de Gener., et pendet maxime ex intelligentia differentie, quæ est inter potentiam agendi et resistendi, quam nos infra trademus, tractando de potentia. Nunc ergo de breviter dicitur, resistere alicui, formaliter non esse agere in illud; potest enim res interdum resistere, etiamsi nihil agat in aliud. Ex quo fit ut ad agendum non sit necessarium, vim agendi unius esse majorem vi agendi alterius, sed per se solum requiri ut actio unius superet resistentiam alterius. Hinc ergo fieri, ut passum reagat in suum agens, etiamsi ab illo vehementius patiatur, quia, licet superetur in activitate, nihilominus potest activitate sua aliquantulum superare resistentiam alterius, et ita non agit in illud quatenus majus vel æquale est ipsi, sed quatenus aliquo modo est inferior. Sed hæc intelligentur melius, explicatis rationibus potentie activæ et resistivæ, et proportionibus earum, quod infra præstabimus. Ultimum argumentum superius solutum est.

SECTIO X.

Utrum actio sit propria ratio causandi efficientis causæ, seu causalitas ejus.

1. Declaravimus principia et condiciones necessarias causæ efficienti, ut sit proxime apta ad causandum; superest ut explicemus quid sit illud, quo formaliter constituitur actu causans; illud enim nos vocamus proximam rationem causandi, seu causalitatem uniuscujusque causæ. Et, ut sæpe dixi, non est sermo de relatione causæ, quæ resultare dicitur effectu jam producto, quia manifestum est illam non esse causalitatem, cum potius supponat causalitatem tanquam rationem in qua fundatur. Est ergo sermo de causalitate, prout nostro modo intelligendi dicit proximam rationem fundandi relationem; illa enim ratio est quæ constituit et denominat causam in actu, prout dicitur esse prior natura suo effectu.

Aliquorum opiniones.

2. Difficultas vero est an hæc causalitas sit ipsamet actio qua agens agit, an vero sit aliquid aliud præter actionem; nonnulli enim Thomistæ negant causalitatem agentis esse actionem ipsam, ut Soncinas, 5 Metaph., quæst. 4, et Javell., quæst. etiam 4, qui refert Hervæum, Quodlib. 2, quæst. 1, et Quodlib. 4, quæst. 8. Fundamentum esse potest, quia causalitas agentis aliud esse debet ab effectu agentis; nam causalitas non causatur, sed per illam causatur effectus; actio autem est effectus agentis; ergo non est causalitas ejus. Probatur minor, tum quia actio nihil aliud in re est quam effectus, ut manat ab agente; tum etiam quia ipsa actio, etiam formaliter sumpta, oritur ab agente et a virtute ejus; ergo ipsa etiam est effectus agentis, et indiget causalitate, qua causetur. Secundo, quia transacta actione adhuc manet vera causa efficiens; nam sol postquam produxit aurum, est vera causa efficiens ejus, et verum est dicere aurum pendere a sole, ut ab efficiente, et tamen actio non durat.

3. Quod si interroget ab his auctoribus quæ sit ratio causandi hujus causæ, nisi aliud respondent, nisi causalitatem efficientis esse, dare esse effectui. Quia vero hæc verba communia etiam sunt aliis causis, præsertim formæ, addunt explicationem, scilicet, quod sit dare efficiendo, seu quod sit efficere seu producere. In quo dupliciter deficere videntur,

primo, quia idem per idem dicunt; secundo, quia vel inviti recidunt in opinionem quam reprobant; quid enim est efficere nisi agere? a quo autem res denominatur agere nisi ab actione? ergo perinde est dicere causalitatem efficientis causæ consistere in ipso agere, ac consistere in actione, nisi quod his posterioribus verbis formaliter declaratur, non solum per ipsum concretum, seu per denominationem agentis, quæ eadem est cum denominatione causæ efficientis in actu, sed per abstractum et per formam denominantem.

4. *Secunda.*—Alii ergo, ut a prædicta sententia omnino recedant, dicunt causalitatem agentis non posse esse aliquid extra agens, sed debere esse modum intrinsecum ipsi agenti; nam in aliis causis causalitas uniuscujusque est modus ejus intrinsece illam afficiens; ergo idem erit in causa efficiente; actio autem proprie dicta, ut talis est, non est modus agentis, sed aliquid extra ipsum agens. Et confirmatur, nam hujusmodi actio, quæ sit in effectu, non intervenit in omni causalitate effectiva, ut patet in creatione, et tamen ibi est vera causa efficiens; ergo causalitas efficientis ut sic non consistit in actione, sed in aliquo intrinseco ipsi agenti, quidquid illud sit. Confirmatur secundo, quia una causa efficiens respectu unius effectus adæquati unam habet causalitatem, et tamen sæpe non habet unam, sed plures actiones, ut ignis una causalitate generat ignem sibi similem, et tamen ibi intervenit actio qua transmutat materiam, et alia qua facit formam, et alia qua unit illam, et alia qua producit totum compositum; hæc namque actiones omnes in generatione hominis distingui possunt, et videtur eadem esse ratio de reliquis; nam ipsamet distinctio habitudinum et relationum indicat distinctionem actionum.

Resolutio questionis.

5. *Efficientis causalitas ipsa actio.*—Dicendum nihilominus est causalitatem efficientis causæ in nullo alio posse consistere, quam in actione. Hanc sententiam docent his temporibus moderni scriptores doctissimi, et significatur a D. Thoma, 5 Metaph., c. 2, in illis verbis: *Efficiens est causa finis quantum ad esse, quia movendo perducit ad hoc quod sit finis; et inferior: Efficiens est causa in quantum agit.* Idem sentit Albert., 2 Phys., tract. 2, c. 6. Et probatur, nam id est causalitas causæ agentis, quod illam constituit, vel potius denominat actu agentem; sed hoc

est actio, nihilque aliud esse potest; ergo. Major constat ex ipsa quæstionis expositione supra tradita, et ex ipsis terminis, quia causa in ratione causæ causalitate constituitur; idem autem est esse causam efficientem in actu, quod esse agens. Minor ex terminis videtur etiam clara, quia per illud constituitur causa actu agens, quod immediate intelligitur adungi ultra potentiam agendi; nam causa dum intelligitur habere tantum potentiam agendi, non intelligitur actu agens; ergo debet esse aliquid ultra hanc potentiam per se ac necessario requisitum intra latitudinem hujus causæ; hoc autem non est nisi actio ipsa, qua sublata intelligi non potest potentia, ut actu agens, et illa posita, necessario est actu agens; propter quod dixit Aristoteles, relationem agentis proxime fundari in actione, 5 Metaph., c. 14; ergo illa est propria causalitas agentis.

6. Secundo, quia causalitas uniuscujusque causæ est id, quo proxime per se ac intrinsece attingit effectum, et quo e converso effectus pendet a tali causa; est enim causalitas quasi via seu tendentia ad effectum. Unde inter causam et effectum quasi inter duos terminos versatur, quia per causalitatem causa influit in effectum, et effectus procedit a causa. Sed actio est id quo causa efficiens actualiter attingit suum effectum, et quo effectus pendet a sua causa; nam est ipsamet dependentia effectus facti a causa faciente, ut statim significabimus, et latius tractabimus infra disputando de actione; ergo.

7. Tertio, a sufficiente enumeratione, quia ad hanc causalitatem necessaria est actio, et præter illam nihil aliud necessarium est, imo nec probabiliter excogitari potest; ergo. Majorem suppono ut certam, maxime in præsentia materia, ubi de causis creatis agimus; solum enim de creatione dubitari posset, sed nunc de illa non agimus, quanquam etiam in illa verum habeat, ut infra ostendemus. Minor constabit clare ex solutionibus argumentorum oppositæ sententiæ; nunc breviter declaratur hoc modo, quia, si aliquid aliud mediat inter potentiam agendi et actionem, quod sit causalitas agentis, vel illud est prævium ad actionem, et aliquo modo radix ejus, vel subsequens ad actionem et ex illa resultans, vel aliquid concomitanter se habens; nihil horum probabiliter dici potest. Probatur primum membrum; nam, quidquid est prævium ad actionem, non pertinet ad actualem causalitatem efficientis, sed vel ad rationem causandi

per modum principii quo, aut quod, vel ad conditionem requisitam ad agendum; cuius signum est, quia si sistatur in toto illo prævio, et ad illud non sequatur actio, nondum intelligitur causa actualiter causare, sive id fiat per præcisionem intellectus, sive quia in re suspendatur actio, positus omnibus aliis prærequisitis, sive id supernaturaliter fiat, sive ex libertate causæ; statim vero ac intelligitur actio in re poni impossibile est quin causa actu causet. Secundum membrum contrario modo facile suadetur; nam quidquid consequitur ad actionem, est vel terminus ejus, vel aliquid posterius termino; ergo multo minus pertinere potest ad causalitatem primæ causæ, quam ipsa actio; nam ille est proprie effectus, vel primarius, vel secundarius, talis causæ. Tertium item membrum facile probatur, quia si solum concomitanter se habet, ergo est per accidens ad actionem; ergo illo secluso manere potest actio; ergo illo etiam secluso manebit causalitas agentis; ergo non potest in illo consistere hæc causalitas. Eo vel maxime quod intelligi aut declarari non potest quid sit illud distinctum ab actione et a principiis ejus, et omnibus conditionibus præviis ad illam, quod nihilominus sit necessarium ad illam. Neque hujus necessitatis potest aliqua probabilis ratio reddi. Relinquitur ergo ut sola actio esse possit causalitas agentis.

Solvuntur argumenta objecta in contrarium.

8. *Actio an appellari queat effectus agentis. — Actio non fit per aliam actionem. — Agens in actu constituitur per actionem in actu. —* Ad fundamentum ergo prioris sententiæ respondetur, actionem proprie ac formaliter non esse ipsum effectum productum ab agente, sed esse modum talis effectus ex natura rei ab illo distinctum; cuius argumentum sufficiens est, quod potest manere effectus sine tali modo, aut variata dependentia, quod idem est. Est enim ille modus emanatio seu dependentia effectus a causa agente; potest autem effectus nunc dependere ab hac causa, et postea ab alia, et ita potest variari in illo dependentia circa eundem effectum, et tunc nihil aliud variatur quam causalitas agentis, de qua distinctione actionis a termino nonnulla in superioribus tetigimus, et dicemus plura in sequentibus, partim tractando de creatione, partim inferius tractando de actione et passione. Quod si nomine effectus comprehendamus non solum rem pro-

ductam, sed quidquid a virtute agentis manat, sic concedimus actionem esse aliquo modo effectum agentis, cum sit dependens vel potius ipsamet dependentia ab illo; esse autem effectum hoc lato modo non repugnat causalitati; quin potius in omnibus causis, quas hactenus tractavimus, causalitas est effectus causæ; unio enim est effectus formæ, atque etiam materiæ in suo genere, et est causalitas utriusque secundum diversas habitudines. Et ratio generalis est, quia causalitas semper provenit a causa; et ideo, licet non propter se causetur, concausatur tamen, ideoque late loquendo sub effectu comprehenditur. Nec vero propterea necesse est ut causalitas alia causalitate causetur, aut actio alia actione fiat, quia de ratione causalitatis est ut habeat immediatam habitudinem ad causam, et sit quasi medium aut vinculum inter causam et effectum. Atque ita comparatur actio ad suum terminum, et ad principium seu causam efficientem a qua manat; ipsa vero actio non manat media alia actione, alias procederetur in infinitum, sed actio est ipsamet emanatio; sicut terminus motus fit per motum; ipse autem motus non fit per alium motum, quia est ipsamet via ad terminum. Ex quo fit (ut ad secundum argumentum respondeamus) impossibile esse ut cessante vel transacta actione duret causa in actu; potest quidem durare res quæ fuit causa in actu, non tamen durabit in ratione actu causantis, cum actu non influat in effectum; unde nec talis effectus potest vere dici jam actu pendere a tali causa, sed dependisse aliquando in suo fieri, quam dependentiam non habuit nisi ratione actionis, quæ tunc etiam fuit, quando a sua causa manavit.

9. *Causalitas agentis non est modus agentis intrinsecus. —* Ad argumenta posteriori loco posita, negamus causalitatem agentis debere aut posse esse modum intrinsecum ipsius agentis, distinctum ab actione, quæ ab agente manat, et est in termino ipso, vel in passo. Quod in naturalibus agentibus, quæ agunt sola actione transeunte, videtur manifestum, quia illa non mutantur, neque aliquid acquirunt ex eo quod agant. Neque est ulla necessitas fingendi talem modum, cum actio sit sufficiens, ut effectus manet a suo agente. In his vero quæ agunt actione immanente, si nihil aliud agant quam ipsummet actum immanentem, etiam est manifestum, in facultate agente non esse alium intrinsecum modum distinctum ab ipso actu, vel actione imma-

nente, qui sit causalitas talis actus; nam ipsamet actio immanens immediate manat a suo principio, et quidquid aliud addatur tanquam medium inter potentiam in actu primo sufficienter constitutam, et actionem, erit gratis confictum, et sine necessitate, et præter omnem communem doctrinam, quæ in his potentiis non cognoscit nisi aut actus ipsos, seu actiones, et principia earum, quæ sunt vel species, vel habitus. Et in voluntate nihil est actuale, in quo primo exerceatur libertas voluntatis, nisi actio elicit a ipsa voluntate; illa ergo est causalitas effectiva talis potentiæ. Quia tamen res, quæ fit per talem actionem, manet in ipsa potentia, ideo talis actio est modus efficiens causam agentem, non quia hoc sit de ratione causalitatis agentis ut sic. In iis denique, quæ per actum immanentem aliquid extra se agunt, videri potest, causalitatem, qua talis causa extra se agit, esse actum vel modum in illa manentem; tamen revera non est, quia ille actus, qui manet in tali causa, non est formalis causalitas, quæ constituit rem actu causantem extra se, sed est aut proximum principium agendi, aut applicatio principii proximi, a quo oritur causalitas. Quod videre licet in Deo ipso, qui maxime agit ad extra per actum in se manentem; nam cum hic actus in Deo sit æternus et immutabilis, actualis tamen ejus causalitas in tempore ponitur, quia Deus non actu causat, donec effectus fiat, et ideo talis causalitas non potest esse aliquid in ipso Deo, qui mutari non potest, sed in creatura, quæ fit aut mutatur. Nunquam ergo causalitas agentis est modus intrinsece efficiens ipsum agens, ut sic.

10. *Nec vere necesse est, ut in hoc sit omnimoda similitudo inter omnes causas, quia non est omnium eadem ratio; causæ enim materiales et formales sunt intrinsecæ; causa vero efficiens ex suo genere est extrinseca. Et comparando inter se materiam et formam, hæc est quodammodo magis intrinseca, quatenus est magis propria, et determinans materiam efficiendo illam. Et ideo inter causalitates harum causarum est quædam proportionalis dissimilitudo. Nam causalitas formæ est modus intrinsecus, et in re idem cum forma; causalitas autem materiæ potest dici intrinseca, quatenus est intime in ipsa materia, non est autem modus ita identificatus illi sicut formæ; causalitas autem agentis per se est extrinseca, et tam distincta ab agente quam ipse effectus; quod*

si interdum in agente manet, aut ab eo non realiter sed tantum modaliter distinguitur, id est accidentarium ad rationem agentis ut sic; provenitque vel ex eo quod agens simul est patiens, vel ex eo quod res, quæ fit, non est omnino distincta ab agente, sed modus ejus.

11. *Ad primam confirmationem negatur assumptum; nam etiam in creatione causalitas consistit in actione, ut argumentum paulo antea factum ostendit; nam cum illa causalitas temporalis sit, non potest consistere in modo intrinseco agenti; ergo debet consistere in actione extrinseca; qualis autem sit illa actio, et in quo subjecto, dicemus postea.*

12. *Ad secundam confirmationem respondetur, argumentum illud retorqueri posse in contrarium; nam ubicumque est una causa formaliter, id est, una causatio, ibi est una actio, et e contrario, ubi multiplicantur actiones, multiplicantur etiam causalitates; signum ergo est hanc causalitatem in actione consistere. Quocirca, si generatio ignis sumatur ut includit alterationem præcedentem et generationem substantialem, fatemur quidem illas esse duas actiones; tamen eodem modo sunt duæ causalitates; si vero sit sermo de sola causalitate substantiæ, negamus ibi esse plures actiones, sed est una et eadem, qua et fit totum compositum, et educitur forma de potentia materiæ, et unitur illi; nam in his omnibus solum denotantur plures habitudines, quas eadem actio habet ad suum subjectum, vel ad terminum formalem aut totalem; in generatione autem hominis peculiari ratione distinguitur actio productiva formæ ab unitiva (quidquid aliqui dicant), quia illa forma non pendet a materia, ut a propria causa suæ productionis, pendet tamen in unione; actio autem qua forma unitur, et compositum fit, non est distincta, quia compositum non potest aliter fieri quam uniendo formam materiæ¹.*

¹ Lege Scotum, 7 Metaph., q. 10; et Ant. Andr., q. 13; Zimar., theorem. 100; Durand., in 2, d. 1, q. 4, ad ult.

SECTIO XI.

Utrum causa efficiens aliquid efficiendo corrumpat aut destruat, et quomodo.

4. Si nomen ipsum causæ efficientis attentè consideretur, non videtur significare causam quæ tollit esse, sed quæ dat esse, et ideo in omnibus quæ hactenus de hac causa diximus, solum explicuimus causalitatem hujus causæ quatenus dat seu influit esse; quia vero philosophi ita communiter loquuntur de causa efficiente, ut non solum censeant efficere rerum generationes, sed etiam corruptiones, quod non est dare esse, sed potius tollere, ideo ad complementum hujus disputationis necesse est ut de hac etiam re pauca dicamus, et explicemus an hæc etiam vera efficientia sit, et qua causalitate ac virtute fiat.

2. *Varij modi res destruendi.* — Advertendum est ergo dupliciter posse rem aliquam corrumpi, seu desinere esse: primo, quia non esse unius rei consequitur ex esse alterius. Secundo, quia res absolute privatur suo esse quasi immediate et absque consecutione ex alio esse. Priori modo corrumpitur lignum, quando ex illo generatur ignis, quia esse ligni non potest simul esse in eodem cum esse ignis. Posteriori autem modo corrumpitur lumen in aere per absentiam solis; nullum enim esse introducit in aere repugnans cum esse lucidi, sed simpliciter perit illa forma, recedente causa conservante. Quanquam etiam ipsum esse solis in alio hemisphærio dici potest naturaliter impossibile cum esse luminis in aere hujus hemisphærii; sed illud est valde remote, extrinsece, et per accidens, propter defectum conditionis necessariæ ad agendum, et non propter repugnantiam, quæ intrinsece et per se sit inter lumen et Ubi.

Resolutio quæstionis.

3. *Actione positiva nunquam directe destruitur.* — Hoc supposito, duo principia videntur certa: primum est, corruptionem ac desitionem rei nunquam fieri per efficientiam positivam et propriam, nisi quatenus carentia alicujus esse consequitur ad effectiorem seu positionem alterius esse. Probatur, quia positiva efficientia solum fit per positivam actionem; actio autem positiva immediate ac per se non tendit ad non esse; ergo non potest per illam positive effici corruptio aut destructio alicujus rei, nisi quatenus per illam

fit esse alicujus rei, cum quo necessario conjunctum est non esse alterius. Major probata est sectione præcedente, et ex ipsis terminis idem constat; nam efficientia et actio idem sunt, sicut efficiens et agens. Minor probatur, tum quia actio realis seu positiva (idem enim sunt) necessario tendit ad terminum realem, ut infra suo loco ostendetur, et in transeuntibus a nemine negatur; terminus autem realis aliquod reale esse recipit per actionem; ideo enim est terminus ejus. Unde etiam qui negant realem terminum in actionibus immanentibus, negare non possunt quin ipsamet actio, quatenus positive fit, aliquod esse reale accipiat a sua causa efficiente. Quod si per illam actionem aliquid immediate corrumpitur (id est, absque alterius termini vel rei productione), solum est in quantum esse illius actionis, quodcumque illud sit, impossibile est cum alio esse, quod destruitur. Est ergo in universum verum, per efficientiam positivam nihil immediate destrui, sed solum consequenter ad aliud esse, quod per actionem fit; quæ consecutio semper fundatur in aliqua repugnantia talium rerum. Et confirmatur ex illo vulgari axioma, quod nullum agens, intendens ad malum, operatur; ipsum autem non esse ut sic habet rationem mali; nunquam ergo positiva efficientia per se tendit ad non esse, sed ad aliquod esse, ex quo aliud non esse consequitur.

4. *Objectio dissolvitur.* — Dices, quamvis hoc sit verum in agentibus naturalibus, non tamen in voluntariis; potest enim Deus velle aliquid non esse, non ut aliud sit, sed solum ut illud non sit, et unus homo sæpe hoc modo intendit alterius mortem; unde in artificialibus per se primo tendit sæpe actio ad destructionem. Respondetur, licet agens voluntarium per se possit intendere destructionem rei, non tamen posse illam exequi et efficere per actionem, quæ ex se primario tendat ad non esse, propter rationem superioris tactam. Unde etiam Deus ipse, dum aliquam rem vult destruere, aut id obtinebit per solam suspensionem influxus absque positiva actione, vel si positiva actione uti velit, necessario facturus est aliquid, ex quo talis corruptio sequatur. Homo autem, qui non potest rem destruere per solam suspensionem influxus, eo quod res ab ipso non pendent in suo esse, utitur semper actionibus quæ communiter non sunt nisi mutationes locales corporum, quæ ad suos proprios terminos directe ac per se tendunt, et inde per accidens

sequitur corruptio vel destructio, quæ licet sit per se intenta quoad extrinsecam intentionem agentis, per accidens tamen seu consequenter fit per talem actionem.

5. *Destructio rei, directe intenta, fit per carentiam efficientiæ.* — *Explicatur axioma Aristotelicum.* — Secundum principium est: quando alicujus rei desitio non consequitur ad positivam effectiorem alterius, sed per se sola fit, non fit per efficientiam propriam, sed per carentiam efficientiæ. Hoc principium sequitur ex præcedente, quia actio positiva non est nisi ad aliquod esse positivum; ergo, dum nullum esse communicatur, non potest actio positiva intervenire; in hoc autem genere desitionis et corruptionis nullum esse communicatur, sed solum auferatur; ergo non potest fieri per veram actionem; ergo necessario fieri debet per carentiam actionis, quia non potest intervenire alius modus causalitatis, qui ad efficientem causam pertineat. Dices, hoc genus causæ tantum videri per accidens, qualis est illa, quæ removet causam per se; at vero hujusmodi causa corruptionis non tantum est per accidens, sed per se; ergo non tantum est per absentiam causæ, sed per propriam efficientiam. Minor patet, tum ex Aristotele dicente, quod, sicut præsentia nautæ est causa conservationis navis, ita absentiam esse causam submersionis ejus; tum etiam quia non potest ille effectus in causam magis propriam ac per se revocari. Et in hoc fundari videtur illud commune axioma: *Si affirmatio est causa affirmationis, negatio erit causa negationis*, quod in causis propriis per se et adæquatis maxime notum est. Respondetur, ex hoc ipso axioma colligi causam per se corruptionis (si tamen aliquam habere potest) non esse quærendam positive agentem, sed non agentem potius, cum causa debeat esse proportionata effectui. Unde in illo etiam exemplo Aristotelis absentia nautæ non est causa agens, sed potius non agens. Quare, si ad submersionem navis comparetur quatenus quidam effectus positivus est, solum est causa per accidens ejus, vere ac physice rem considerando, licet moraliter et imputative censeatur per se, si tenebatur adesse; si vero comparetur solum ad carentiam auxilii, seu defensionis navis, hujus negationis poterit altera negatio dici causa per se; habent enim inter se proportionem, et intrinsecam ac immediatam consecutionem. Ad hunc ergo modum, si causa per se influebat esse, et influxum auferat, dicetur cau-

sa per se desitionis talis esse, non quia positiva actione efficiat desitionem, sed quia proportionato modo est proprium principium et origo talis desitionis. Unde, sicut privatio dicitur esse non per positivum esse, sed per carentiam esse, ita dicitur fieri non per positivam actionem, sed per carentiam actionis. Et eadem proportione causa efficiens per se ejus non dicitur talis, quia positive illam efficiat, sed quia tollit influxum, quo per se causabat illud esse quod per talem corruptionem destruitur. Quin potius, omnis causa, quæ positive efficiendo destruit aliud, ut sic, seu quatenus efficiens est, non est causa per se, sed per accidens, destructionis alterius.

Corollaria superioris doctrinæ.

6. *In quavis rei destructione mutatio reperitur, non in quavis actione.* — Ex his principiis possumus nonnulla notatu digna inferre circa rerum mutationes vel corruptiones. Primo enim sequitur, in omni corruptione seu amissione alicujus esse realis intervenire aliquam mutationem, non vero semper necessario intervenire aliquam actionem. Patet ex secundo principio posito, adjuncta definitione mutationis. Nam, teste Aristotele, mutatur res, quando se res aliter habet quam prius; quando ergo aer ex illuminato fit tenebrosus, mutatur; fit igitur in eo aliqua mutatio; et tamen illa non fit per actionem, ut constat ex secundo principio posito; est ergo ibi mutatio sine actione, et idem est in omnibus similibus. Ratio autem est, quia illa mutatio est pure privativa, non positiva. Quo fit ut hoc tantum contingat in mutationibus accidentalibus, si proprie et secundum communem cursum naturæ de mutatione loquamur, quia subjectum accidentis potest interdum amittere illud, etiamsi aliud non acquirat; subjectum autem substantialis formæ non potest substantialiter mutari amittendo unam formam, quin acquirat aliam. Et ideo dixi, *proprie et secundum communem cursum naturæ de mutatione loquendo*. Nam Deus posset suspendere influxum formæ substantialis conservando materiam; vel si mutationis nomen ad annihilationem extendatur, posset omnino rem mutare ab esse ad non esse absque ulla actione. In quo est etiam notanda differentia inter causas liberas et naturales, quod causæ libere possunt suspendere suum influxum ex intrinseco dominio ac potestate absque ulla priori actione vel mutatione in se vel in alio; et ita etiam possunt causare hanc mutationem

privativam, vel in seipsis, si mutabiles ipsæ sint, ut causæ creatæ, vel in aliis, ut Deus; causæ autem naturaliter agentes non possunt suspendere suum influxum, nisi aliquid aliud prius mutetur, quod erat necessarium ad agendum; et ideo licet interdum mutant aliquod subjectum prædicto modo sine actione circa illud, semper tamen intervenit aliqua alia actio, vel circa idem subjectum, vel circa aliud; ut sol non destruit lumen in aere per abstractionem influxus, nisi antecedit actio, qua vel sol ipse movetur, vel fenestra clauditur, etc.

7. *Actio secundario tendens in destructionem semper est dependens a subjecto.* — *Annihilatio nequit esse ex subjecto.* — Secundo sequitur ex dictis, quoties corruptio vel desitio rei fit per actionem positivam, quæ ex se habeat consequenter causare talem corruptionem, necessarium esse ut talis actio fiat ex præsupposito subjecto. Ratio est, quia corruptio aut desitio non fit ex vi actionis physicae (sic enim loquimur), nisi quia illud esse quod fit per talem actionem, habet naturalem repugnantiam cum esse quod destruitur: hæc autem repugnantia naturalis esse non potest, nisi in ordine ad idem commune subjectum, quod maneat sub utroque termino, quia inter res per se subsistentes, et nullum habentes ordinem ad subjectum, non potest esse naturalis repugnantia, ob quam in rerum natura simul esse non possint; ergo necesse est ut talis actio sit ex præsupposito. Et hinc est ut propria annihilatio fieri non possit a Deo per positivam actionem, quia annihilatio nihil rei relinquit, quod possit esse subjectum actionis. Item, quia vel actio fit in subjecto, et sic non destruit illud, et consequenter non efficit annihilationem; vel fit sine subjecto, et sic nihil per illam fieri potest, quod repugnet toti esse alterius rei; nihil ergo per talem actionem potest annihilari. Quod si quis objiciat, actionem qua fit anima rationalis, non esse ex subjecto, et tamen ad eam sequi corruptionem alterius, nempe embrionis, respondetur negando minorem, sed proprie illa corruptio sequitur vel ex actione qua sufficienter disponitur materia ad introductionem animæ rationalis, vel ex actione, qua ipsa anima unitur corpori, vel ex utraque in suo genere, ut infra explicabitur; utraque autem ex his actionibus est ex præsupposito subjecto; creatio vero solum est ordine naturæ præsupposita ad actionem unitivam, consequens autem

naturaliter ad actionem dispositivam. Difficilius posset quis instare de illa actione, quæ panis convertitur in corpus Christi, quæ non est actio ex præsupposito subjecto, et tamen ex vi illius desinit esse substantia panis. Sed hæc difficultas altior est quam ut hoc loco tractari possit, et ideo ad illam excludendam dixi sermonem esse de actione et desitione naturali; illud autem mysterium totum supernaturale est. In eo tamen nihilominus verum existimo, aut ibi non consequi desitionem panis ex vi solius actionis physicae, et naturalis connexionis rerum; vel, si aliqua talis actio ibi interveniat, illam versari aliquo modo circa subjectum, et quantitatem panis, sine substantia conservatam, vicem talis subjecti subire, ut latius in proprio loco disputavi.

8. *Illatum tertium.* — Tertio infero, quotiescumque corruptio aut desitio fit per positivam actionem, intervenire ibi unam simplicem actionem, duas autem partiales mutationes, positivam unam, alteram privativam. Tribus enim modis contingit aliquid mutari, ut Aristoteles proponit in quinto Physicorum. Primo, ex aliqua forma in carentiam ejus; et tunc fit mutatio, nulla vero intervenit actio, per se loquendo, ut dictum est, sed carentia actionis conservativa. Secundo fit mutatio ex pura privatione in formam, ut ex tenebroso in lucidum; tunc sicut una intervenit actio, ita etiam una simplex mutatio positiva. Tertio contingit aliquid mutari ex una forma in aliam, ut cum ex calido fit frigidum, et ex ligno ignis. Et tunc una simplex intervenit actio, qua educitur vel unitur forma, quæ de novo introducit in tali subjecto; nam ad expellendam aliam nulla alia actio necessaria est, ut diximus; mutatio vero duplex fit; nam subjectum illud duplici titulo aliter se habet, scilicet et carente forma quam antea habebat, et eam habendo quam antea non habebat. Quæ duæ mutationes adeo distinctæ sunt, ut re ipsa interdum separentur, ut in primis duobus membris declaratum est. Item una est generatio, altera est corruptio substantialis vel accidentalis, vel interdum una est intensio, et altera remissio. Denique una est positiva, altera privativa. Unde, quantum inter se differunt unius formæ informatio, et alterius privatio, tantum inter se differunt illæ mutationes. Possunt autem illæ mutationes partiales dici, quia physico modo componunt unum integrum transitum ab uno termino positivo in alium, qui in philosophia

appellatur conversio unius rei in aliam. Dices: sicut intervenit ibi mutatio positiva et privativa, ita intervenit actio positiva, et carentia actionis qua opposita forma conservabatur, vel a causis naturalibus, vel saltem a Deo; alterum enim horum semper necessarium est; ergo est eadem ratio de actione et mutatione. Respondetur, solum esse discrimen quod ratio mutationis salvatur in nova privatione quatenus est in fieri; ratio vero actionis minime, sed requirit positivum influxum; quod ex earum definitionibus et essentialibus rationibus constat.

9. Quarto inferitur, corruptionem, quæ per aliquam efficientiam fit, per eadem principia, sive principalia, sive instrumentalia, et cum eisdem conditionibus fieri, quibus fit generatio vel productio, ad quam talis corruptio sequitur. Probatur ex dictis, quia non est alia efficientia, neque alia actio, ad corruptionem quam ad productionem; ergo per eadem principia, quibus fit unum esse, tollitur aliud. Nec potest aliquod principium positive concurrere ad tollendum esse, nisi quatenus concurrat ad dandum aliud esse. Ex quo in superioribus dicebamus contra nonnullos modernos, formam in passo introductam ab agente, non concurrere effective ad expellendam oppositam formam, ut calorem ad expellendam frigiditatem, et sic de aliis, quia forma introducta in passo non est principium efficiens suæ generationis; ergo nec corruptionis oppositæ formæ. Item, quia si illa efficientia est positiva, aliquid positivum per eam fit; sed forma introducta in passo positive nil efficit quo expellat aliam formam, sed immediate sequitur expulsio alterius formæ; ergo.

10. *Unum corpus qualiter aliud loco pellat.*

— Unde non est simile, quod adduci solet¹ de uno corpore expellente aliud ab eodem loco; quod effective videtur illud expellere; quanquam enim Scotus, in 4, dist. 12, quæst. 3, hoc etiam negare videatur, re tamen vera non est similis causa. Nam duo corpora sese contingunt, et unum pellit aliud; et quod expellitur, non amittit locum per meram desitionem, sed per realem mutationem et tendentiam in alium locum, ad quem effective movetur ab expellente corpore; et ideo non solum ibi intervenit impossibilitas formalis illorum corporum in eo-

dem spatio, sed etiam specialis actio positiva, qua corpus, ab uno loco pulsum, in alium transfertur, quæ distincta est ab ea qua aliud corpus in locum alterius introducit. Secus vero est quando forma introducta in uno subjecto expellit aliam, nam illa, quæ expellitur, non mutatur positive, sed mere privative desinit esse; et ideo non potest ibi specialis efficientia intervenire. Est ergo ibi sola expulsio formalis, et in universum qualibet causa in suo genere ita concurrat ad non esse unius termini, sicut concurrat ad esse alterius; quia ergo calor introductus in subjecto non calefacit illud active, sed formaliter tantum, ideo non expellit frigus active, sed formaliter tantum. Secus vero est de calore, qui est in generante; ille enim est principium efficiens alium calorem, et consequenter expellens oppositum frigus. Atque eadem proportione calor productus in ligno (et idem est de omni simili dispositione), licet accidentalem formam directe oppositam excludat tantum formaliter, substantiam vero ipsam corrumpit dispositive, quia hoc modo causat introductionem oppositæ formæ, et, ut dictum est, in eo genere causæ una forma concurrat ad non esse unius termini, in quo concurrat ad esse oppositi termini. Unde, quia accidens ex propria ratione et virtute sua habet disponere ad formam substantialem sibi connaturalem, et formaliter expellere contrariam dispositionem, ideo dici potest in hoc genere propria vi corrumpere substantiam. Quod si accidentia illa et dispositiones passi effective etiam concurrunt ad educationem suæ formæ, eodem efficientiæ genere concurrunt ad corruptionem alterius; vel si ad illud prius non habent efficientiam, neque etiam ad hoc posterius. Atque ita in universum verum est, illa tantum esse principia efficientia corruptionem, quæ efficiunt generationem, quando corruptio per efficientiam fit; nam quando accidit per solam carentiam efficientiæ, non indiget proprio principio agendi, sed solum necesse est, ut illud, quod erat principium agendi vel conservandi rem, ab agendo cesset.

DISPUTATIO XIX.

DE CAUSIS NECESSARIO ET LIBERE SEU CONTINGENTER AGENTIBUS; UBI ETIAM DE FATI, FORTUNA ET CASU.

Præter omnia quæ de causis efficientibus

¹ Soto, 2 Physic., q. 4.